BELGIË-BELGIQUE
P.B.
9099 GENT X
BC 5903

Tijdschrift - Toegelaten gesloten verpakking BC 5903
Afgiftekantoor Gent 9099
Erkenningnummer P 309560

BASTT vzw

oistat

PROSCENIUM

TIJDSCHRIFT VOOR
THEATERTECHNIEK
THEATERARCHITECTUUR
SCENOGRAFIE

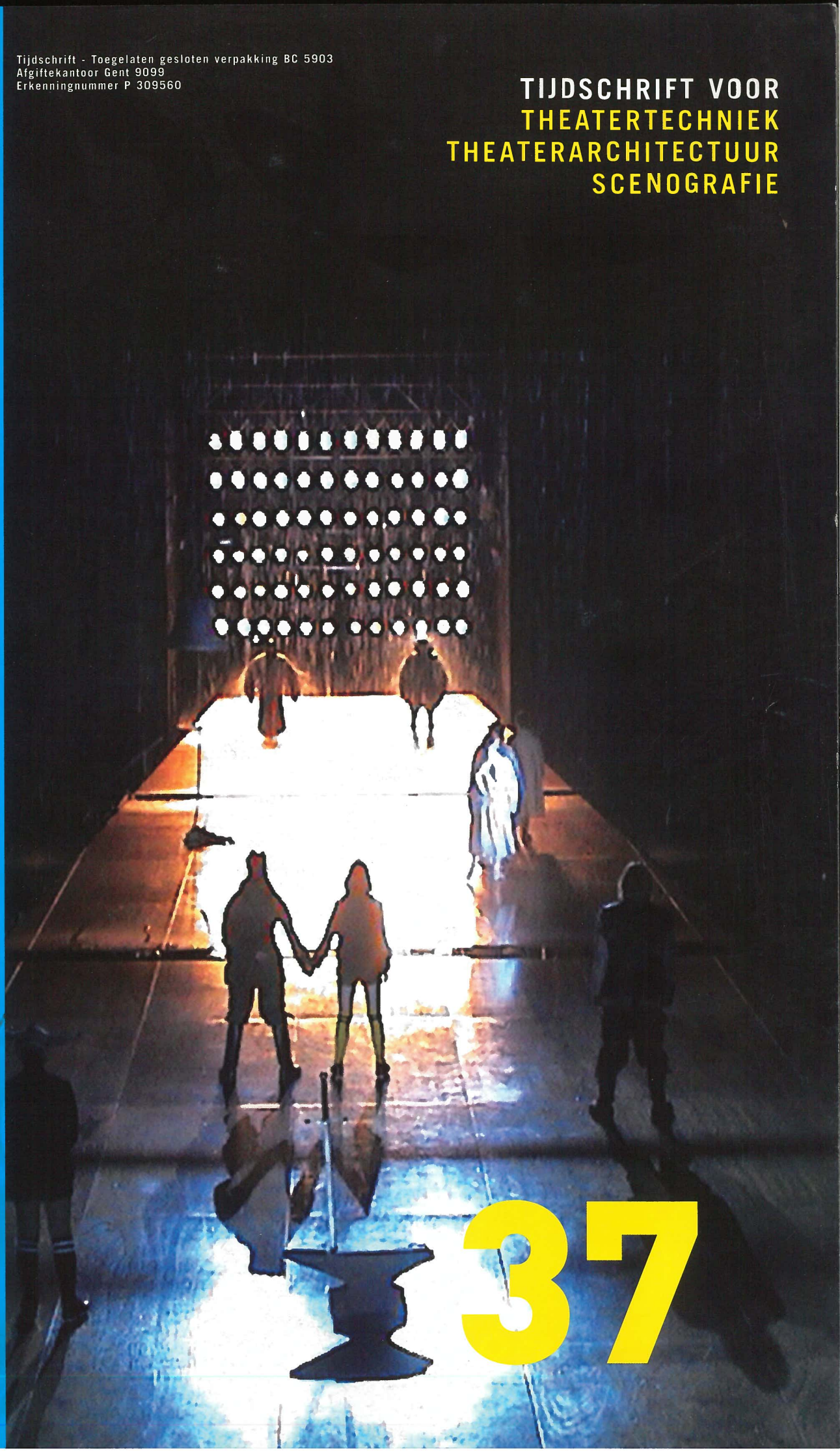

37

vzw BASTT
Azalealaan 30
B-1030 Brussel

Driemaandelijks
Jaargang 9
december 2005
januari-februari 2006

VERLOREN GESCHIEDENIS

CHRIS VAN GOETHEM

Een tijdje geleden dwaalde ik rond in de bibliotheek van het Vlaams Theater Instituut en vond daar zowaar een klank- en een lichtbrochure van een voorstelling van Arca. Beide brochures waren uitvoerig en met zorg gedocumenteerd. Elke lichtstand stond keurig genoteerd. Helaas was er bij de tekstbrochure geen Technische Fiche of een lichtplan gevoegd. Jammer, want zonder deze elementen was het onmogelijk de visuele en technische kant van de voorstelling te reconstrueren. Dat zette me aan het denken, er gaat zoveel verloren en dat is jammer. Niet uit nostalgie, niet uit een "vroeger was alles beter" gevoel, maar wel omdat ik ervan overtuigd ben dat we heel wat uit de podiumtechnische geschiedenis kunnen leren. Het is immers een deel van ons erfgoed, ons podiumtechnisch erfgoed, een deel van onze roots zeg maar.

Ik herinner me nog goed dat verhaal van Luc Philips, uit de tijd dat hij nog toneelmeester was, in de periode van de tweede wereldoorlog. Een reisvoorstelling moet toen een hele ervaring geweest zijn. Vanuit de Bourla vertrok de toneelmeester, vergezeld door machinisten met een stootkar geladen met rieten manden, naar het centraal station. Daar werd alles in de trein geladen en ging het richting Leuven, nadat de machinisten van de schouwburg de manden ter plaatse hadden gebracht zocht de toneelmeester een decor uit dat paste bij de voorstelling en ging op zoek naar meubels in winkels en bij particulieren in de stad. Ik herinner me nog dat hij me vertelde dat hij uit de loge, die hij gekozen had dicht bij de scène, werd weggestuurd door een eersteplans acteur. Het hoorde immers niet dat de toneelmeester de beste plaats innam.
Een aantal zaken uit die periode zijn me niet meer helemaal duidelijk. Hoe zag het reiscircuit er toen uit? Hoe was de werkverdeling? Wie "maakte" het licht? Hoe voerde men dit uit, zonder zicht op scène, zonder intercom? Dat is jammer omdat het een goed beeld zou kunnen geven van hoe de voorstellingen er uit zagen, wie er creatief bij betrokken was. Het zou de gravures en foto's uit die tijd tot leven kunnen brengen.

De meesten onder ons herinneren zich nog de tijd dat het normaal was om een voorstelling "op de hand te draaien". De volgende generatie technici zal zich met moeite kunnen voorstellen dat het licht van een voorstelling met de hand gedraaid kan worden, dat het mogelijk is een voorstelling te volgen zonder computers. Deze manier van werken heeft echter meer consequenties dan het technische alleen. Wie een voorstelling op de hand draait speelt ook mee met de voorstelling en de timing zal - afhankelijk van de dag - telkens anders zijn, wat weer invloed heeft op de globale scenografie. Anderzijds had deze methode ook beperkingen, er was bijvoorbeeld een limiet aan het aantal voorbereidingen (en dus het aantal cues) die per minuut konden worden gemaakt. Dus moesten er soms compromissen

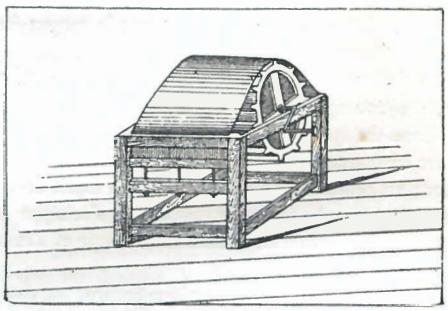

gesloten worden en ook die beïnvloedden de voorstelling.

Wat we nog weten over de podiumtechnische geschiedenis van de periode voor de eerste wereldoorlog is vrij goed onderzocht, maar de bronnen zijn zeer beperkt. Soms kan men terugvallen op teksten over de gebouwen, soms moet men zich behelpen met toevallige vermeldingen in reisverslagen. Het reisverslag van de Russische Bisschop Abraham of Ssusdall waarin een beschrijving staat van de technische hoogstandjes in een kerkspel in 1439 is hiervan een mooi voorbeeld. Soms leveren ook regieaanwijzingen in teksten interessante informatie op. Documentatie over theatergebouwen is meestal vlotter te vinden. De informatie beperkt zich echter

hoofdzakelijk tot welke infrastructuur er aanwezig was, maar niet hoe deze gebruikt werd. De weinige, zuiver technische informatie vinden we terug in de zeldzame boeken van Sabbattini of Serlio.

Merkwaardig genoeg weten we amper meer over de recente geschiedenis, zeg maar van de Eerste Wereldoorlog tot nu.
Internationaal zijn er zeldzame initiatieven die een poging doen om het podiumtechnisch erfgoed te bewaren. Uiteraard is qua niet recente geschiedenis het theater van Drottningholm (1766) het beste voorbeeld.
Voor de recente geschiedenis is het Licht Museum in Israël, mede geïnitieerd door Compulite, een mooi voorbeeld. Ook het Strand Archive, opgezet door de University of Exeter is een belangrijk initiatief. Jammer dat je naar het Theatermuzeet in Malmö moet om een echte Belgische Masterlight van ADB te zien. Toch blijft het "An Oral History of Theatrical Lighting and Its People" project van ESTA voor mij een van de belangrijkste initiatieven, omdat het inspeelt op de dringendste nood, namelijk het vastleggen van de levende herinnering.
Bij ons zijn dergelijke initiatieven zeldzaam; een aantal jaren geleden was er een kleine tentoonstelling van podiumtechnisch materiaal in Wallonië en er is natuurlijk het NTGent dat een heuse "erfgoedmadam" heeft en een project gestart is om de verzameling maquettes te restaureren.
Toch moet er in Vlaanderen nog redelijk wat materiaal beschikbaar zijn. In Lier en Kortrijk worden bij mijn weten de originele decors nog bewaard. Ergens in Brugge moet nog een gasarmatuur te vinden zijn. Voor de verbouwing van het Casino Kursaal in Oostende stond daar een unieke zeswals handtafel en de koolspitsvolgspots werden tentoongesteld in de hall. Sommige schouwburgen, Leuven onder andere, hadden unieke verzamelingen rekwisieten: ik herinner me zolders vol met namaak kerkzilver, meubels, boeken, enz...
In Tienen stond het laatste lichtorgel met weerstanden. In de opera van Antwerpen

stond, in elk geval voor de verbouwing, nog een donderbaan. Voor het materiaal in deze "oude huizen" dringt de tijd, de kans is groot dat na een tussenstop in een magazijn of archief, deze zaken volledig verdwijnen.

Nu zijn ook de eerste cultuurcentra aan een grondige renovatie toe. Als we niet uitkijken zal ook uit deze periode veel verloren gaan. In de meeste gevallen staat zwart op wit in het lastenboek beschreven dat ons erfgoed tot schroot moet worden herleid. Als je daar dan een vraag over stelt gaat men er plots van uit dat er een belangrijke financiële waarde aan vast hangt en worden de toestellen tegen exuberante prijzen te koop aangeboden. In het beste geval "verdwijnen" een aantal zaken om bij liefhebbers thuis in de woonkamer op te duiken.
Ook bij de gezelschappen, die meestal een korter leven beschoren zijn, moet nog veel materiaal aanwezig zijn. Sommigen houden zeer consequent een uitgebreide documentatie bij over de technische aspecten van hun voorstellingen. Zo zou het Raamtheater nog alle brochures hebben, inclusief lichtplannen en geluidsdragers: een schat aan informatie.
Merkwaardig genoeg blijken sommige leveranciers en fabrikanten zelfs geen documentatie meer te hebben over de door hun gebouwde toestellen. Een jammerlijke miskenning van de eigen geschiedenis.
Ook bij verhuurbedrijven stuurt men afgeschreven materiaal liever naar de schroothoop, mijns inziens vanuit een onterechte angst voor "marktvervuiling". Merkwaardig, vooral omdat het soms om bedrijven gaat die zelf mee aan de wieg van de theatertechnische geschiedenis hebben gestaan.
Daarnaast is ook de persoonlijke geschiedenis van de talloze technici een belangrijke bron van informatie. Wie weet over tien jaar nog hoe de machinerie van de Bourla werkte? En wie weet nog hoe een donderbaan werkt?. Technici gaan in alle stilte op pensioen, we hebben geen traditie om al diegenen die jaren ten dienste van de schouwburgen en gezelschappen hebben gestaan te huldigen, een Gouden krommer is niet aan ons besteed. Door dit gebrek aan interesse gaan ook de know-how, de ervaring en de verhalen van op de vloer verloren. En ook een stuk van hun (en onze) geschiedenis...

Als we onze geschiedenis willen veiligstellen, is het vijf voor twaalf. Veel te lang hebben we geen oog gehad voor wat is geweest. Er is behoorlijk wat werk aan de winkel. Allereerst zou er geïnventariseerd moeten worden wat er nog is, waar het zich bevindt en in welke toestand. Dit alles zou dan bewaard en gedocumenteerd moeten worden om het daarna beschikbaar te maken voor geïnteresseerden. Hiervoor moeten specifieke archiveringsmethodes ontwikkeld worden. Het resultaat zou kunnen uitmonden in een reizende tentoonstelling of een museum, zodat ook het grote publiek kennis kan maken met wat voor ons een natuurlijke habitat was.
Het gaat om zeer gevarieerde gegevens. De persoonlijke geschiedenis van de technici zal zich meer toespitsen op arbeidsmethode en organisatie. Typisch voor Vlaanderen is hierbij de overgang van gespecialiseerde naar polyvalente invulling van de functies en de consequenties van het reizen in een kleine regio. Maar de persoonlijke geschiedenis geeft ook een beeld van de relatie tussen regisseur en techniek, het belang en de inspraak van de techniek in het creatieproces, de manier waarop de regie gevoerd werd.
Documentatie in de vorm van brochures, lichtplannen, technische fiches, geluidsbanden, decorplannen, cues, enz. kunnen een realistischer beeld scheppen van hoe een bepaalde voorstelling er in een bepaalde periode heeft uitgezien, hoe de technische materialen gebruikt werden. Op deze manier krijgen we meer inzicht in visuele perceptie van het publiek in een bepaalde periode.
Boeken en ander lesmateriaal kunnen ons een goed inzicht verschaffen van de theorie en de "codes of good practice" die in een bepaalde periode gangbaar waren. In combinatie met het materiaal uit de praktijk kan dan ook naar de creativiteit van de makers gekeken worden.
De toestellen zelf kunnen, samen met technische documentatie, fotomateriaal maar ook folders bijvoorbeeld, een beter beeld geven van de juiste werking en de kwaliteit van het resultaat. Dit kan bijdragen tot een realistisch beeld van de technische kwaliteit van de toen opgevoerde producties maar ook een inspiratie vormen voor ontwikkelaars van nieuw materiaal. De technologie heeft ook een impact op de manier waarop stukken gemaakt worden; een betere kennis van de toenmalige technologie draagt dus bij tot een beter begrip van de keuzes die door een bepaalde regisseur gemaakt werden. De toestellen kunnen ook theatermakers inspireren, denk maar aan soundscapes gebaseerd op oude geluidsmachines.
De evolutie inzake technologie is soms verrassend. Vliegsystemen waren vroeger standaard in elke schouwburg aanwezig, nu moet er een gespecialiseerd bedrijf voor komen.

Blijft natuurlijk de vraag waarom niemand met dit onderwerp bezig is. Misschien is dit wel omdat de theatertechniek tussen de wal van de techniek en het schip van de kunst valt, niemand weet er raad mee. Is het bewaren van de podiumtechnische geschiedenis industriële archeologie, theatergeschiedenis, erfgoed,

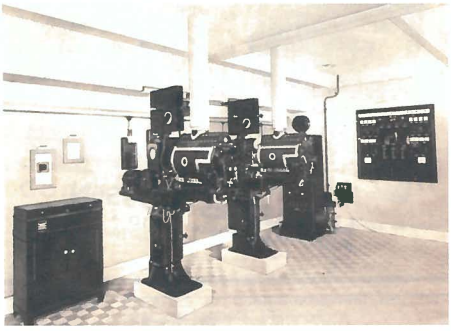

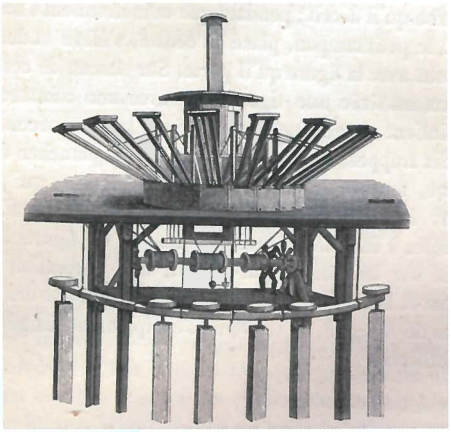

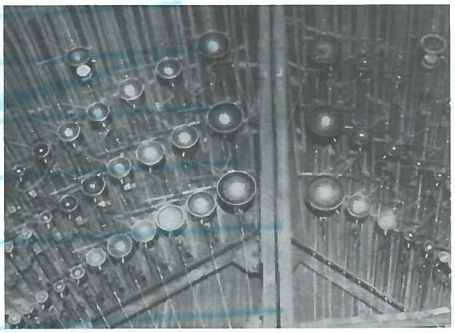

arbeidsgeschiedenis of nostalgie? Hebben we het dan enkel over theaters of ook over cultuurcentra, muziek, rock & roll? Een beetje van dit alles lijkt me. Wiens opdracht is het om dit enorme werk aan te pakken?
Misschien is er wel een boeiende opdracht weggelegd voor studenten of doctorerende theatergeschiedkundigen? De aandacht van de theoretici is momenteel in elk geval zeer beperkt, theatertechniek wordt veelal afgedaan als knopjes drukken, terwijl het zoveel meer is.

Literatuur
Gösta M. Bergman: *Lighting in the Theatre*

Sites
http://home.swipnet.se/teatermuseet
http://www.stage-lighting-museum.com
http://www.strandarchive.co.uk
http://www.esta.org/history
http://www.dtm.se

Reacties zijn welkom op het secretariaat van BASTT (bastt@bastt.be)